

"خلق بيليمي" فولکلورموزا باخيش

فولکلور انگلیزجه ده کي "folk" و "lore" سوزلر نین بیر آریاگلمسیندن یارانان "خلق بیلیم" انلامی وئرن بیلیم دالاینا دئیلیلر بو علم ساحه سینین اگرچه چوخ اسکی گنجمیشی یوخدور و دوزلینیش و بیربیلیم ساحه سی تانینماسی سون نجه یوز ایلره دایانیر اما آراشدیری و تدقیق ساحه سی توپولملارین یارادیلش دونملرینه دایانیر.

۱۸۴۶- نجی ایلرده انگلیس لی "ویلیام ج. تامس" این چالیشمالاری ساحسینده و اونون تعریف اندیگی "خلق و توپومون بیلیمی" دئییلن عنوان گنجیش انلامدا اینسانلارین و توپولملار ایلگیلی اولان هر شئی و هر ایشی ایچینه آلاب بونلارین احتوالندیگی اوزگولر و توپوم یاپیتلارینی قاپسایاراق بو بیلیم اونجوسی اولموشدور.

هر توپومون اوزونه خاص و اوزل یاشایش بیچیمی اولدی اوچون او توپومون فولکلورودا اوزونه گوره بیچیملمکده دیر. بو بیچیملمنملره اوتوپومون بیلگیلرنه گوره چشیتلمکده دیر. اورنک اوچون آلمان فولکلوری سیاستین و سوسپالیسم ین کوکنی سایلیرباشقا دئیشده فولکلور آلمان خلقتین قالیبی و روحونون آنلایشی اولراقدا تانینیر. آمریکا اولکسینده فولکلور تمدن و اولگارلیق تاریخی اولراق سوسیال و اجتماعی علملر ایچینده یئر آلیر. فرانسادا فولکلور، خلق یاشایشینی اینجلیرک بوتون یاشایش ساحه لرینی ایچینه آلاق آراشدیرلار آپاریلماقدادیر. باشقا دئیشده فرانسادا فولکلور خلقتین یاراندیقی ان بویوک "انسیکوپلیدیکا"؛ اینسانلارین یارادیلش زمانلاریندان اونجلیرینه دایانان دونمدن باشلاییب بو گونوموزه قدر سوره ن کولتورلرین و فرهنگلرین یغینتیسی بیلنیر. انگلیس لره گوره فولکلور تکجه اینسانلارین آتابابالاریندان قالان هنرلروصنعتلره دئیلمکدیر. گنجمیشلرده ن بوگونه قالمیش تکجه اینانجلار و گورولن ایشلردیلر کي انگلیستاندا فولکلور تانینیر.

تورک عالمرینده فولکلور گوره و تورک خلق بیلیمی اوچون؛ اوزلرینه خاص بیر تعریفلری واردیر. تورک بیلیم آداملارینا گوره فولکلور خلقتین و بللی بیر یئرده اولان بیر توپومون مادی و معنوی آنلایشلاری و اوزلرینه گوره اوزل بیر دیرلندیرملری و دوشونجولرین یغینتیسی اولراق تانینیر. بیر اولکنین و بیر خلقتین دیشیک اولاراک دوشوندوکلری و او خلقتین دوشونجولریندن یولاچیلاراق بوتون توپومون آراسیندا یایقین بیر شکیلده یایلان و او خلقتین طرفیندن یارادلان و بیرچوخ یئرده باشقا و یاخین توپولملاردان آنتیلارو ائتگیلندیکلریندن اورتایا چیخان بوتون دوشونجولره بو کونودا یئر آلماقدادیر.

اگرچه گنجمیشده فولکلور تورک بیلیملرینه گوره تکجه آغیز و شیفاهی دئییلن سوزلره شامل اندیلیمشدیر اما بو گون بللی اولدوگی کیمی بو ساحه بیر چوخ آغیزدا دئییلیمین و شیفاهی ادبیات سایلمایان ایشلر و شئی لریده یئر آلماقدادیر. دئمک اولار تورک فولکلوری بوگون تورکلرین سوسیولوژی ایله، کولتور و فرهنگی ایله، ادبیاتلا، دین سه ل کونولارلا، دیل بیلیم ایله، تاریخی و جغرافیا ایله؛ ال صنعتلری و تاریخی صنعتلر ایله؛ طب، و باشقا علملرله باغلیق مومکوندور بو بیلیمدن یولاچیلدیقیندا بوتون گنجمیش زمانلاردان بوگونوموزه گلیب چاتان بیلیملرین بیر قالیبتیسی سایماق اولار.

دونييا فولكلور لاري ايجينده تورک فولکلوري ان زنگين و چئشيدلي و توکنمز خزینلرده و خلق بيليملريندن بيرسي سايلير. تورک خلق بيليمي اوقدر زنگين و چئشيدليدرکي دنمک اولار دونيانين ان بويوک فولکلوري تورک فولکلوردور. تورک فولکلورون اوزرينده اگرچه بير چوخ آراشديرما و تدقيق آپارليب و اينديده آپاريلماقدادير اما بو نهنگ ساحه نين بويوکلوگونه باخلديقیندا سانکي بير ايش گورنميب کيمي گلير.

فولکلور و تورک فولکلوري بير سوسيال و اجتماعي بيلم اولدوقي اوچون بو علم ه تاي هيچ بير سينير و مرزي يوخدورباشقا علم دالاري کيمي انلمک اولماز اونا سينير ياراتماق ،تورک فولکلورون دالاري بير چوخ يئرده اوزي بير يئني فولکلور آلاني اولوب بير فولکلور دالي اوزي بوتون فولکلور دالاريني ايجينه آليز. اورنک اوچون آتاسوزلري و دنيملره اينجلنديکلرينده گوروروک کي بو ساحه ده فولکلورون کوکلري بو دالادا تازاشدان تکرار اولور. آتاسوزلرين ايجينده ۷۰- دن آرتيق فولکلور بوداقي گورنور. آشيق فولکلوري بير نچه بولومه بولوندوکن سونرا هر بير بولوم اوزي اوندان آرتيق بولومه آيرلير.

تورک خلق بيلمين و فولکلورون بوجور سئرالانديرماق اولار:

(۱) شهرلر، کندلر ياشايشي:

(۲) يئرلشيم و ياشايش يئرلري:

الف) دائم يئرلشيم

ب) کوچ و کوچمکلر

ج) ايش اوچون يئرلشيملر

(۴) معمارليق:

الف) بولگه ياپيسي و معمارليقي

ب) انو تيکيمينده ايشلنن شئي لر

(۵) آيدينلاما و اوجاق:

الف) اود و ايبستي

ب) اوجاق و اوجاقلا ايلگيلي اولان شئي لر

(۶) اقتصاد و بازارليق:

الف) حيوانچليک: (۱) حيوان باخمچليقي (۲) چوبانليق (۳) حيوان بسلملري و ساخلامالاري

ب) اکينچليک: (۱) اکين، بيچين (۲) اکينچليک شئي لري

ج) اووچلوق: (۱) اوولار (۲) اوولاماق

د) خلق اقتصادي: (۱) اورتيم (توليد) (۲) توکتيم (مصرف) (۳) بازارليق و بازار

(۷) يئمک:

الف) حيوانلاردان الدهه انديلن لر

ب) بيتگيلردن الدهه انديلن يئمکلر

(۸) مطبخ:

الف) پيشيرملر و يئمکلر

ب) يئمکلري ساخلاماق

ج) يئمک چئشيتلري

د) سفره و قوناقليق دبلري

۹) اوچولر، بیلچیلر، تارتمالار:

الف) چکیلر و اندازه لر

ب) پول و پارا لار

ج) چکمه و تارتما شئی لری

۱۰) خلق صنعتلری:

الف) توخونما، هورملر، باسما لار،

ب) آغاج دان، داش دان، توپراق دان، جام دان، دریدن، و سایر دوزلنلر

۱۱) گنیم و کوشام:

الف) ارکک گنیمی

ب) ارواد گنیمی

ج) اوشاق گنیمی

د) گونلوق گنیمی

ه) تورن و مراسیم گنیمی (۱) توی گنیمی (۲) یاس گنیمی (۳) عزا گنیمی (۴) ساواش

گنیمی (۵) اویناماق گنیمی

و) ایشله ایلگیلی گنیملر

۱۲) بزکلر و بزملر

۱۳) خلق بیلگیسی:

الف) خلق حکیملیقی - خلق بیتارلیقی

ب) خلق بتگیلرله و حیوانلارلا ایلگیسی

ج) خلق منلولوژیسی

د) خلق تقویمی

ه) خلق حقوقی و قضاوتی

۱۴) خلق اینانجلاری:

الف) تورلر

ب) عادتلر و عنعنه لر

د) گلنکلر

ج) گورنگلر

۱۵) یاشایس دونملری:

الف) دوغوم (۱) دوغومدان اونجه (۲) دوغومدان سونرا

ب) اولن مه

ج) اولوم

د) یاشام دونملری

۱۶) بایراملار، اوغورلامالار، قارشیلاملار:

الف) دینی بایراملار

ب) خلق بایراملاری

د) اوغورلامالار و قارشیلاملار

۱۷) خلق یاشامی ایله باغلی ایشلر:

الف) گوندلیگ یاشام

- ب)تونلر و مراسيملر
د)چاغيرمالار، سسلمه لر
۱۸) قورووشلار و يغينتيلارو درنكلر:
الف) ايش يغينجاقلار
ب) ديني يغينجاقلار
ج) جينسه و ياشلا باغلي يغينجاقلار
د) قونشولار
۱۹) ديني و اينانجلارو بويولر:
الف) زيارنلر، تر به لر، قبريستانلار و مزارلار
ب) فال، رويوويوخو يورمالار؛ گلجكن خبر وئرملر
ج) بويوجولوك و اووسونچولوقلار
۲۰) خلق ادبياتي:
الف) داستانلار
ب) افسانه لر
ج) منلر
د) خلق حيكايلري
ه) خلق اوخوماقلاري
و) گولدورملرو مزاحلار
ز) اتاسوزلري و دئيملر
ح) تكرارلامالارو ياهاتماجالار
ط) تايماجالارو بيلمه جلر
ي) القيشلار
ص) قارقيشلار
ف) اغيتلار
ظ) ايلاهيلرو مولوديلر
ق) سايالار
ر) خلق ادبيات ياراديجيلاري (۱) اوزانلارو اشيقلار (۲) شخصيتلرو ادليم لار
۲۱) خلق تياتروسي
الف) فصلي اويونلار
ب) قولچاق لا اونانان اويونلار
ج) مداحي و شبيه لر
۲۲) خلق اويونلاري و اويناماقلار
۲۳) خلق موزيكي و موزيك آلتري
۲۴) اويونلار:
الف) اوشاق اويونلاري : (۱) تمثيلي اويونلار (۲) توپلي اويونلار
ب) اويونچاق و اويون و اويون شئي لريله اوينانان اويونلار
۲۵) اينجلر:
الف) اويونلارو اويون شئي لري

(ب) ایدمان (ورزشی اویونلار)

(۲۶) آدلار:

(الف) اینسان آدلار

(ب) آلاماقارو آدقویمالار

(ج) سوي آدلاري

(د) لقبرو سونرادان قویولان آدلار

(ه) یئرلر و مکان آدلاري

گوروندگی کیمی بیر بویوک قولی- بوداقلی آغاا بنزین تورک فولکلوری اوزرینده آراشدیرما و تدقیقی اوزونه گوره بیر علمی ساحه و بیر گنیش بیلیم قولی سایلیر. آذربایجان فولکلورودا بو آغاجین کوکلی بوداقلاریندان اولاراک زنگین و چنشدیلی و آرتیق دفته لایق اولان ساحه لردندیر کی اوزو - اوز یئرینده تورک فولکلورلارین آراسیندا اوزل بیر یئری آچیب.

ایران تورکلرین فولکلوری اوزرینده ده اگر چه بوگونه کیمی بیر چوخ ایش گورنوب اما فولکلور و تورک فولکلورون چنشدیللیقینه باخیلان زمان گورروک کیمی بو توکنیلمز خزینه ده تکجه بیر نچه دامجی الده اندلمیش و بو نهنگ عمانین آراشدیرماق اوچون هنوز بیر چوخ گیزلی قالمیش و گون اوزی گورمه میش ساحه لری هله ده ایتگین قالیب بو ایتگین و گوزدن ایراق اولان خلق بیلیمینی بوگون قوروماق، بیر آریا گتیرمک و آتا-بابالارمیزدان بیزلره میراث قالان و امانت اولوب و ایپه ساپا قلمین اینجی لری گلجیه ییتیرمک هر بیر اینسانین بوینوندا اولان قورئولریندن سایلیر. "بو امانتی بیرلیک ده گلجیه داشیاق."

یازان: علی ب. تورک

Turkbaris2003@yahoo.com

قایناقلار:

آذربایجان فولکلوری (یکانات ...) - م حصاری- ۱۳۷۹

Türk halk bilimi-örnek-1995

XX

گجیل

<http://Gajil.20m.com>